

De Afscheiding en wij

De Afscheiding en wij

door

Ds. J.G. Woelderink

Ned. Herv. Predikant te Ouderkerk aan den IJssel

Uitgeverij Aspekt

De Afscheiding en wij

© 2017 Uitgeverij ASPEKT

© Ds. J.G. Woelderink

Amersfoortsestraat 27, 3769 AD Soesterberg, Nederland
info@uitgeverijaspekt.nl - <http://www.uitgeverijaspekt.nl>

Oorspronkelijke uitgave: Maassluische boekhandel en drukkerij N.V., 1943

Omslagontwerp: Maarten Bakker

Binnenwerk: Maarten Bakker

Heruitgave: 2017

ISBN: 9789463380447

NUR: 700

Alle rechten voorbehouden. Niets van deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

Voorzover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912 j° het Besluit van 20 juni 1974, St.b. 351, zoals gewijzigd bij het Besluit van 23 augustus 1985, St.b. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (postbus 882, 1180 AW, Amstelveen). Voor het overnemen van gedeelte(n) van deze uitgave in bloemlezingen, readers, en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912), dient men zich tot de uitgever te wenden.

HET De Afscheiding en wij

HET zal in deze vergadering voor een ieder duidelijk zijn, dat onder die *wij* bedoeld zijn, die de gereformeerde belijdenis liefhebben en nochtans in de Hervormde Kerk blijven.

Het leek mij toe, dat het geen zin had om hetzij korter of langer hier een overzicht te geven van de *geschiedenis* der Afscheiding. Er zijn tal van werken van vroeger en uit den laatsten tijd te noemen, die ons vrij volledig inlichten over wat er gebeurd is. Het heeft ongetwijfeld zijn nut om zich in die geschiedenis te verdiepen en het is noodzakelijk voor wie zich een oordeel wil vormen over de gebeurtenissen dier dagen, maar in deze dagen van gedachtenis, die tal van onze van ons gescheiden broeders doet spreken van een *eeuwfeest* der Afscheiding, komen *wij bovenal* voor de vraag te staan: deden wij goed met hun voorbeeld niet te volgen? Was het gewenscht, dat wij alsnog de Hervormde Kerk gingen verlaten?

In elk geval mogen wij, in de Hervormde Kerk blijvende, de afscheiding van '34 niet op zij schuiven, alsof deze ons niets te zeggen had; menigeen doet dat uit vrees, dat hem anders de grond onder zijn voeten wegzinkt. Ook past ons niet een lichtvaardig oordeel over den weg van mannen, wier geloof en geloofsmoed uit hun woorden en daden door ieder christen te proeven zijn; door zulk een oordeel doen wij ons zelf en ons werk meer kwaad dan goed. De vraag, of het mogelijk is hier de vruchten des Geestes, die in de Afscheiding

tot openbaring kwamen, eerlijk te erkennen en toch zelf niet op den weg der scheiding te treden, is een vraag, die wij in deze dagen van gedachten niet van ons weg mogen schuiven, maar die voor ons opgelost moet zijn, zullen wij waarlijk met een goed geweten voor God ons werk in de Hervormde Kerk kunnen volbrengen. In het teeken van deze vraagstelling willen wij thans de scheiding van '34 gedenken.

**

Voor een objectieve beoordeeling van bepaalde feiten en gebeurtenissen is het noodig, dat men op een bepaalde afstand sta van de gebeurtenissen en personen, die daarin een rol hebben vervuld. In den loop der geschiedenis is reeds menig oordeel over bekende historische gebeurtenissen, dat algemeen als juist was aanvaard, weer gewijzigd geworden, wijl men, op een afstand staande, personen en dingen met meer onbevangenheid wist te beschouwen en te beoordeelen dan de tijdgenooten zelf. In verband daarmee mogen wij ons gelukkig prijzen, dat sinds de scheiding honderd jaar verliepen; daarin ligt een voorwaarde, kan althans een voorwaarde liggen, waardoor het gemakkelijker valt onbevooroordeeld tegenover de gebeurtenissen dier dagen te staan.

Daarbij mag echter niet vergeten worden, dat vijftig jaar na de scheiding de doleantie gekomen is. Bij alle verschil is er tusschen deze beide ook overeenkomst en een overeenkomst van dien aard, dat de afstand van honderd jaar, die ons van '34 scheidt, eigenlijk fictief is en in werkelijkheid tot een periode van nog geen vijftig jaar inkrimpt.

Het beste wordt dat duidelijk, als wij met onze gedachten een vijf en twintig jaar teruggaan. Het toen levend geslacht had voor een groot deel de doleantie-

strijd meegemaakt. Door de hartstochten, die daardoor waren verwekt en nog immer nawerkten, was men onbekwaam om een onbevangen oordeel zich te vormen over wat er eigenlijk gebeurd was. Bij vele van onze menschen was een Kuyperhaat geboren, vaak kunstmatig gevoed en aangewakkerd, die niet alleen belette, dat men dezen leider der beweging recht deed, maar ook heel de doleantie in een licht plaatste, waardoor niet het minste goed in deze kerkelijke beweging kon ontdekt worden. De wijze, waarop men in mijn jeugd-jaren in Hervormde kringen de doleantie en op gelijke lijn daarmede liggende ook de scheiding van '34 zag, moest noodzakelijk bij mij de gedachte aan een eigenwillig, zoo niet een duivelsch, werk te voorschijn roepen en ik zeg niet te veel, als ik veronderstel, dat dit een vrij algemeene regel in die dagen onder ons was.

Is het niet tot verontschuldiging, dan moet toch tot nadere verklaring van deze zienswijze er op gewezen worden, dat onze gescheiden broeders zelf oorzaak zijn, dat dergelijke beschouwing opkwam. Zij hebben van den aanvang af zoowel in '34 als in '86 de kerkelijke kwestie gezet in het alternatief van goed en kwaad, gehoorzaamheid of ongehoorzaamheid. Wie niet met hen meeging, verklaarden zij schuldig aan ongehoorzaamheid jegens het hoofd der Gemeente Christus Jezus ; alleen ongelooft, aardschgezinde berekeningen en dergelijke veroordeelingswaardige factoren konden doen achterblijven, nu Christus tot den heiligen strijd opriep. Is het wonder, dat zij, die niet meegingen, op hun beurt ook dit alternatief gingen stellen, maar nu juist omgekeerd ? Een van beide kon slechts goed zijn, zoo was hen bijgebracht ; welnu zij wenschten te verdedigen, dat het goed was te blijven ; zoo moesten dus

scheiding en doleantie beide verkeerd zijn ; er bleef bij dit alternatief geen andere keuze over.

Het stellen van dit alternatief berust op een simplistische geschiedenisbeschouwing, aan welke wij ons geheel zullen moeten ontworstelen, zullen wij ooit in staat zijn een billijk oordeel te vellen over de gebeurtenissen van '34 en '86 en zullen onze gescheiden broeders leeren ons blijven in de Hervormde Kerk niet onmiddellijk aan verkeerde motieven toe te schrijven of als ongehoorzaamheid te betitelen.

Het berust op een ontzaglijke vergissing, als men het levensveld, waarop wij ons bevinden en waarop wij onzen weg hebben te zoeken, ziet als het vlakke land van een drooggemaakte polder, dat slechts doorsneden wordt door rechte wegen, waar men wel telkens aan een kruispunt komt, maar het valt zeer gemakkelijk om zich te oriënteren, wijl vanaf het kruispunt alle wegen zich weer rechtlijnig voortzetten, zonder van de eens begonnen richting ooit af te wijken. Den weg door het bonte menschenleven te vinden is heel wat moeilijker. De toestanden, waarvoor wij geplaagd worden, zijn soms zoo ingewikkeld, dat men zich werkelijk niet behoeft te verwonderen over meeningsverschil over den te volgen weg, zelfs onder hen, die uit hetzelfde levensbeginsel leven. Dat kan dagelijks in de kleine dingen van het leven worden opgemerkt ; waarom zou het anders zijn, waar het de groote dingen van het leven geldt ?

Natuurlijk begeert een christen zijn leven te richten naar Gods Woord en insetting en de bede : wat wilt Gij, dat ik doen zal ? vormt de grondtoon van zijn leven ; ook is bij bepaalde beslissingen de verzuchting om de leiding des Geestes hem eigen, maar dit veronderstelt niet, dat hem een bepaalde openbaring gewordt,

door welke hem als met een zichtbaar teeken wordt aangewezen, welken weg hij heeft te volgen. De Schrift mag de levensregelen, waarnaar wij hebben te handelen zeer klaar aangeven; onder bepaalde omstandigheden zullen wij zelf de toepassing moeten maken. Zoals Petrus wel door den engel als bij de hand uit de gevangenis werd geleid, maar daarna buiten gekomen zelf een beslissing moest nemen, waarheen hij zich begeven zou, en alles overlegd hebbend dat ook deed, zoo mogen wij evenmin verwachten, dat een engel den weg voor ons zal afbakenen, maar alles overlegd hebbende zullen wij zelfstandig een beslissing moeten nemen.

Bij zulk een beslissing staan de zaken niet zoo eenvoudig, dat het enkel gaat om de keuze tusschen goed en kwaad; in de meeste gevallen staan we voor de vraag, aan welke van de levensbeginselen, door welke ons leven behoord gestierd te worden, wij *de voorkeur* zullen geven. Als de kapitein bij stormweer en hevige branding zich afvraagt, of hij naar zee zal terugkeeren dan wel trachten zal binnen te komen, kwelt hem niet de vraag, of hij het schip zal prijsgeven, dan wel zich ten uiterste inspannen om het te behouden, maar veelmeer wordt de beslissing afhankelijk van de overlegging, in welken weg er de meeste verwachting kan zijn van een behouden thuiskomst.

Zoo is het ook gegaan in de beslissingen, die in het kerkelijk vraagstuk genomen zijn en zoo gaat het eveneens in de beslissingen, die nog genomen moeten worden. Uit gehoorzaamheid aan God en om der wille van het welzijn der Kerk zijn in '34 velen tot de scheiding overgegaan, maar wij mogen niet vergeten, dat om dezelfde redenen velen zijn gebleven; zij wenschten eveneens God te gehoorzamen en het welzijn der Kerk te zoeken, maar zij beoordeelden alles overlegd hebbende,

dat dit doel beter kon worden behartigd door niet van de Hervormde Kerk te scheiden. Beide zullen nu — dat is de ernst van het leven, waarin God ons plaatst — de volle verantwoordelijkheid voor de genomen beslissing moeten dragen met al de gevolgen daaraan verbonden.

Indien men de dingen in dit licht stelt, is het duidelijk, dat men de juistheid van elkanders beslissing wel betwisten kan en mag, men doet dat trouwens reeds door te meenen een andere beslissing te moeten nemen, maar het is niet geoorloofd elkander te veroordeelen en te verdoemen als menschen, die slechts hun eigen wil wenschen door te zetten of in het kerkelijke leven geen rekening wenschen te houden met Gods eischen. Zoo wordt tevens duidelijk, hoe God in beide wegen, die van scheiding en van blijven, zijn zegen kan geven.

Als in '34 de zaken zoo eenvoudig hebben gestaan, dat het blijven in de Hervormde Kerk even duidelijk van God was verboden als doodslaan en echtbreken en stelen, dan hebben zij, die bleven, in dien weg alle hoop op eenigen zegen zich zelf voor goed afgesneden; want al is iemand zoo verblind, dat hij op weg om te stelen eerst nederknielt en om den zegen Gods over zijn werk smeekt, zoo weten wij toch uit het woord, dat zijn gebed van God verworpen is. En ook omgekeerd als de zaken zoo eenvoudig stonden, dat de scheiding van '34 even duidelijk van God verboden was als diefstal of eenige andere zonde, zoo hebben de scheidende broeders alle hope op eenigen zegen van God verloren, want in den weg der zonde mogen wij niet verwachten, dat Hij ons Zijn bijstand en zegen zal geven. Zouden wij dat nu over en weer van elkander durven zeggen, dat God uit het midden geweken is met Zijn genade en Geest?

Bezien wij de gebeurtenissen in dit licht, dan moet het recht van de van ons gescheiden broeders om het Hervormd Kerkbestuur de gehoorzaamheid op te zeggen en zich opnieuw kerkelijk te organiseeren door ons ten volle worden erkend (1). Kent men hun dit recht niet toe, zoo hebben zij onrecht gedaan en moet hun daad door ons als algeheel zondig en verkeerd veroordeeld worden. Maar ook omgekeerd zal in dit licht door de van ons gescheiden broeders ons het recht moeten worden toegekend om te blijven onder dat bestuur; doet men dat niet, dan moeten zij ons blijven veroordeelen als zonde voor God.

Op drieërlei wijze is in '34 en later de afgescheidenen het recht betwist om het Hervormd Kerkbestuur de gehoorzaamheid op te zeggen en een nieuwe kerkelijke organisatie te vormen.

A. Door de Overheid en wel op grond van het beruchte artikel 291 uit de Code Penal, het napoleontische strafwetboek, dat nog van kracht was en volgens welk geen genootschap of gezelschap van meer dan twintig personen met oogmerk om dagelijks of op zekere dagen bijeen te komen, ten einde zich met voorwerpen van godsdienst, letterkunde, staatkunde of andere zaken bezig te houden, zal opgericht mogen worden dan met toestemming der hooge Regeering; daarnaast beriep de Regeering zich op de grondwet, die wel vrijheid van godsdienstige begrippen aan ieder waarborgde, maar alleen aan de bestaande gezindheden bescherming verleende.

Bij de vermelding van de gronden, op welke de

1) Men verlieze hier niet uit het oog, dat er onderscheid is tusschen recht en plicht. Of ik een stap, dien ik gerechtigd ben te doen, ook inderdaad doen zal, hangt van allerlei andere redenen af.

Regeering zich beriep, laat ik ter zijde het onderscheid tusschen het recht tot afscheiding en het recht tot vereeniging, waarvan Groen van Prinsterer in zijn bekend verdedigingsgeschrift melding maakt (1). Juridisch is er natuurlijk onderscheid tusschen deze beide begrippen, maar in de practijk beteekende het ontkennen van het recht tot vereeniging ook het ontzeggen van het recht tot afscheiding. In den beginne heeft trouwens de Regeering ook het recht tot afscheiding ontkend, want bij monde van den Minister van Staat belast met de generale directie voor de zaken der Hervormde Kerk wordt het verzoek van de ouderlingen en diakenen van de Gemeente van ds. Scholte, om vrijheid van godsdienstoefening niet alleen afgewezen, maar worden supplianten officiëel van wege Zijne Majesteit vermaand om terug te keeren tot de gehoorzaamheid aan het door Hoogstdenzelven erkend Hervormd Kerkbestuur (2).

Uit die laatste woorden blijkt duidelijk, dat het Hervormd Kerkbestuur als een orgaan van het staatsgezag werd beschouwd; het kon daarvoor ook erkend worden, wijl het door den Koning aan de Kerk was opgelegd; ongehoorzaamheid aan het Kerkbestuur werd daarom als verzet tegen het staatsgezag gezien.

Is het niet, alsof wij ons verplaatst wanen in het tegenwoordige Duitschland, waar de rijksbisschop feitelijk niet anders is dan orgaan van het staatsgezag, door welk orgaan de Kerk aan den Staat moet worden onderworpen en dienstbaar gemaakt aan de doeleinden, die de nationaal-socialistische staat najaagt?

Het is van beteekenis, dat juist een eeuw na de af-

1) De maatregelen tegen de Afscheidenen, aan het Staatsrecht getoetst. Uitgave Hollandia drukkerij, 1903, pag. 37.

2) Complete uitgave van de officieele stukken enz., pag. 119.

scheiding ten onzent in Duitschland een strijd ontbrandt, die op de gebeurtenissen van 1834 in ons vaderland een verrassend licht werpt. Wij verkleinen toch de beteekenis dezer gebeurtenissen, als wij daarin alleen een kerkelijken strijd ontdekken. De Afscheiding moet tevens gezien worden als een bloedige strijd om de politieke rechten en vrijheden van den christen en de Christelijke Kerk; zij is het begin van dien geweldigen politieken strijd der vorige eeuw, die op de smadelijke nederlaag van het liberalisme is uitgelopen; zij heeft Groen van Prinsterer geïnspireerd bij het aanvatten van die betekenisvolle worsteling met den geest der eeuw, die openlijk de verdraagzaamheid uithing, maar inderdaad alleen verdraagzaam was en kon zijn tegenover hen, die den godloozen staat wenschten.

Het zou te veel tijd vereischen, indien wij hier wilden uiteenzetten, op welke wijze Groen aantoonde, dat de vervolging der afgescheidenen noch op grond van den geest noch op grond van de letter der wet viel te verdedigen; zelfs is meermalen, men denke aan de beruchte inkwartieringen, door de Overheid *in strijd met de wet* gehandeld. Wij brengen dit echter even in herinnering, opdat ons duidelijk zij, dat de vervolging der afgescheidenen is voortgekomen uit denzelfden geest van staatsabsolutisme, die in onze dagen in bolsjewisme en nationaal-socialisme zoo onnoemelijk veel leed over de wereld brengt; het is die geest, die zich niet stoort aan wet of recht, voor welken geen rechten en vrijheden van onderdanen of gezindheden bestaan; deze geest heerscht door macht en geweld.

Het vorige jaar sprak een voorman van de liberale partij er zijn verwondering over uit, dat een man als Thorbecke aanvankelijk de vervolging der afgescheidenen verdedigd heeft; men moet zich over deze ver-

wondering eigenlijk meer verbazen dan over Thorbecke's standpunt, want als men zich verplaatst in den schoolstrijd blijkt overduidelijk, dat de verdrukking van hen, die begeerden naar eigen beginsel te leven, eigen is geweest aan de practische toepassing van de beginselen van het liberalisme. Daarom past het ons hier met eerbied en dankbaarheid die mannen en vrouwen te gedenken, die honderd jaar geleden den tot macht gekomen geest des tijds, die niet anders bedoelde dan door middel van de staatsmacht het ware christendom lam te slaan, zoo moedig en dapper hebben weerstaan en daarvoor verdrukking en banden hebben verdragen. Zij hebben de teerling geworpen, die de inzet is geweest van een strijd, van welken wij nu nog immer de gezegende vruchten plukken. Zonder hun geloof en geloofsmoed zou waarschijnlijk Christelijk Nederland niet ontwaakt zijn uit den slaap, die reeds veel op den doodslaap ging gelijken.

De afscheiding als worsteling met de Regeering om de vrijheid der Christelijke Kerk is de onmiddellijke vrucht van de in 1816 door de Staatsmacht aan de Kerk opgelegde bestuursorganisatie ; het protest van de classis Amsterdam tegen deze opgelegde organisatie is door de afgescheidenen in daden omgezet. Daarom valt het te betreuren, dat dit verzet niet meer algemeen is geweest. Toen kon het verzet nog gezien worden als een strijd met de Regeering over een door haar gepleegde *onwettige* daad ; indien de strijd algemeen was geweest, had toen de Regeering nog gedwongen kunnen worden een organisatie terug te nemen, voor welker oplegging zij de volle verantwoordelijkheid droeg. Na 1852 is dat anders geworden ; de Regeering kon zich van toen af er op beroepen, dat de Kerk — ofschoon deze theoretische waarheid inderdaad slechts schijn was — heer en

meester was in eigen huis en indien zij dat wenschte, zelf die organisatie kon instellen, die zij begeerde.

In '34 en de daarop volgende jaren heeft echter het grootste deel der Kerk geen oog gehad voor het verderfelijke karakter van de bestuursorganisatie; zelfs de behandeling der afgescheidenen heeft daarvoor de oogen niet geopend. Men staarde zich blind op een mogelijke handhaving van de leer door de besturen en verwachtte daarvan de redding der Kerk en ondertuschen werd de strop van de bestuursorganisatie om haar hals steeds nauwer toegehaald en werd de kerker, waarin zij gesloten was, met steeds meer sloten tegen een mogelijke openbreking verzekerd.

Ook al ziet men in de Afscheiding geen reformatorische beweging, zoo moet nochtans erkend worden, dat zij met de Regeering een strijd heeft gevoerd over de vrijheid der Christelijke Kerk om zich zelf te wezen. die onze volle sympathie verdient en waarin nog eens weer gezien wordt, dat hij, die uit het geloof leeft, zijn tijd immer vooruit is.

B. In de tweede plaats is het recht om zich van het Hervormd Kerkbestuur af te scheiden ontkend door dat bestuur zelf.

Allereerst in een officieel stuk, waardoor dit zeldzame blijk van machtsusurpatie voor altijd aan de vergetelheid is ontrukkt. In een schrijven van het Classicaal Bestuur van Heusden van 7 November 1834 aan den gesuspendeerden predikant van Doveren en Genderen (1) komen deze merkwaardige woorden voor: „in aanmerking nemende, dat de gesuspendeerde predikant H. P. Scholte in geen deele de bevoegdheid bezit om zich van het Hervormd Kerkgenootschap willekeurig af te

1) Complete uitgave, pag. 34.

scheiden." De gronden, waarop dit oordeel rust, worden ons niet medegedeeld; die zijn voor het bestuur zoc blijkbaar en tastbaar geweest, dat men het niet noodig oordeelde ze te vermelden.

Men houde hierbij goed in het oog, dat het niet gaat om een zedelijke bevoegdheid of zedelijk recht tot afscheiding, dat door het Classicaal Bestuur aan Scholte zou worden betwist, maar dat hier gedacht is aan het civiele recht of de civiele bevoegdheid daartoe. Juist omdat men zelfs dit recht de afgescheidenen betwistte, wendde het Hervormd Kerkbestuur zich tot de Regeering met het verzoek om haar tusschenkomst. Groen zegt zoo terecht: „Zij d.i. de Kerkvergadering of Synode was niet tevreden hen uit het kerkgenootschap gedreven te hebben, zij moesten ook daar buiten vervolgd, zij moesten weer naar binnen worden gejaagd. Het was alsof men in de afgescheidenen weggelopen lijfeigenen zag.” (1).

Die laatste woorden zijn scherp, maar ze teekenen de machtsaanmatiging der besturen niet onjuist. Als men iemand het civiele recht ontzegt om zich van een vereeniging of kerkgenootschap, waartoe hij behoort, los te maken, komt hij in een toestand, waarin de lijfeigene verkeert, die ook het recht mist de banden te verbreken, waarmede hij gebonden is.

Men kan gerust zeggen, dat, wijl het Hervormd Kerkbestuur bewust of onbewust deze beschouwing van de rechtspositie van de predikanten en de leden der Kerk was toegedaan, men gedacht heeft alle verzet tegen de bestuursorganisatie gemakkelijk de kop te kunnen indrukken. Als dit bestuur dan ook één ding ongelegen is gekomen, dan is het de acte van afscheiding door De Cock en zijn gemeente op 13 October en door Scholte

1) a.w. pag. 37.

en zijn gemeente op 1 November geteekend. Verlangend om deze ongehoorzame zonen eens gestreng te straffen, heeft het Kerkbestuur ongetwijfeld een kreet van teleurstelling geslaakt, toen deze mannen door de acte van afscheiding zich aan alle strafoefening trachtten te onttrekken. Maar men verkreeg spoedig zijn tegenwoordigheid van geest terug; dat blijkt uit het genoemde stuk van het Classicaal Bestuur van Heusden. Als predikanten en leden immers de bevoegdheid missen om zich van het Hervormd Kerkgenootschap af te scheiden, kan men rustig voortgaan met zijn strafmaatregelen; dan is het den betrokkene ook niet mogelijk zich door afscheiding aan de straf te onttrekken.

Het Provinciaal Kerkbestuur van Noord-Brabant treedt in den weg van het Classicaal Bestuur van Heusden; de theorie wordt losgelaten, maar de practijk blijft dezelfde. In vriendelijke woorden wordt erkend, dat „overeenkomstig het echte protestantsche grondbeginsel, hetwelk even verre van gewetens-en geloofsdwang als van losbandigheid verwijderd is, het den bezwaarden vrijstaat door een vrijwillige en duidelijke verklaring het Ned. Hervormde Kerkgenootschap te verlaten.” (1). Wij zouden haast zeggen: wat wil men meer? dan is de zaak beslist. De verklaring van Scholte en de zijnen is toch duidelijk genoeg. Maar neen, men is allerminst geneigd om hen dus eervol te laten vertrekken. Zij mogen hun welverdiende straf niet ontgaan. Dus vindt men er dit op: de bezwaarden hebben wel verklaard zich af te scheiden van het Hervormd Kerkbestuur, maar zij hebben niet verklaard zich af te scheiden van het Kerkgenootschap; ergo moeten zij nog beschouwd worden als tot dat Kerkgenootschap te behooren, waardoor zij onderworpen blijven aan de

1) Complete uitgave, pag. 83.

wetten en de reglementen van dat genootschap; hun strafzaak kan dus voortgang hebben en ds. Scholte wordt ontzet uit zijn ambt, terwijl de kerkeradsleden geschorst worden voor den tijd van drie maanden, welke schorsing in ontzetting overgaat, indien zij in die drie maanden geen blijken geven, dat zij wederkeeren tot de gehoorzaamheid aan het door Zijne Majesteit den Koning erkende Hervormd Kerkbestuur en alzoo hebben betoond de van 's Konings wege ontvangen terechtwijzingen en vermaning te willen eerbiedigen.

Als men de vriendelijke woorden over de vrijheid om het Hervormd Kerkgenootschap te verlaten leest, moet men onwillekeurig denken aan het spreekwoord van den vos, die de passie preekt. Niet alleen om de wijze, waarop men toch de zaak der afgescheidenen weet te berechten maar bovenal, wijl de Synode zelf zich tot de Regeering gewend heeft met het verzoek om een getrouwe handhaving van het beruchte artikel uit het napoleontische strafwetboek. Wat blijft er zoo over van het hooggeroemde protestantsche beginsel, dat verre is van gewetens- en geloofsdwang? Wat blijft er zoo over van de vrijheid om zich af te scheiden? De Minister van Staat mag aan den Minister van Justitie schrijven (1): „Het is wel te bejammeren, dat bij zoo-veel merkbare toenadering tusschen de onroomsche christelijke afdeelingen een paar *ellendelingen* slechts hebben op te staan om niet slechts een gewenschten voortgang in den waren christelijken zin te stuiten maar ons weder een halve eeuw te doen achteruitgaan,” in waarheid gaat men zelf eenige eeuwen achteruit door terug te keeren tot den geest der roomsche inquisitie.

De synodale organisatie heeft zich in '34 wel van de

1) Dr. J. C. van der Does. De Afscheiding in haar wording en beginperiode, pag. 243.

verschrikkelijkste zijde doen kennen, als zij door haar vertegenwoordigers er bij de regeering op aandringt de afgescheidenen als weggelooopen slaven te straffen; zij is daardoor openbaar geworden als een machtsinstantie, die de Kerk niet dient maar over haar heerscht en dat met hardigheid.

C. Ten derde werd en wordt het recht tot afscheiding en vorming eener nieuwe kerkelijke organisatie door velen den afgescheidenen betwist, die toch het civiele recht daartoe gaarne erkennen; zij meenen de afgescheidenen dit recht te mogen ontzeggen op theologische gronden. Voor den wereldschen rechter moge het te verantwoorden zijn; niet volgens hen voor God en het geweten. Wij hebben hier te doen met de menschen, die in afscheiding en doleantie zonde zien voor God; de afgescheidenen zijn dan voor hen geen weggelooopen slaven, die door den sterken arm van de overheid moeten teruggedreven worden maar toch wel deserteurs, die de geordende gelederen hebben verlaten om op eigen houtje en in eigenwillige wegen den strijd tegen den geest der eeuw voort te zetten. Meenende Gods Kerk te bouwen hebben zij volgens hun bestrijders de ware Kerk van God, d.i. dan de Herv. Kerk, afgebroken; menigmaal heb ik zelfs in dit verband de gedachte hooren voordragen: „als er geen afscheiding en doleantie was gekomen, was de Herv. Kerk al lang teruggekeerd tot de leer der vaderen maar zij, die heengingen, hebben de kerk aan de heerschappij van het modernisme overgegeven.”

Deze veroordeeling van de afscheiding kunnen we overal tegenkomen, waar een bijzondere voorliefde en genegenheid tot de eigen, dat is dan in dit geval de Herv. Kerk, tot sprekende openbaring komt, maar zij is

toch bijzonder eigen aan velen, die zich tot de confessioneele richting rekenen en men heeft daar zelfs naar theologische gronden gezocht, waarop dit oordeel nader kon worden vastgezet en verdedigd. Zelfs heeft de theologische verdediging van dit oordeel geleid tot de vorming van een eigen politieke partij n.l. de Herv. Geref. Staatspartij, volgens welks program de Herv. Kerk de nationale openbaring is van het lichaam van Christus. Hier en niet allereerst in art. 36 klopt het hart van deze politieke partij.

De gedachtengang, waarop deze veroordeeling van de afscheiding berust, leeft ook onder onze mensen nog zeer sterk en daarom leek het mij niet misplaatst om hier even nader op in te gaan. Te meer, wijl het mij voorkomt, dat hier het verschil ligt tusschen Confessioneele Vereeniging en Geref. Bond en alleen op dezen grond een gescheiden optrekken van hen, die op den bodem van dezelfde belijdenis begeeren te staan, gerechtvaardigd kan worden geacht. Van den aanvang af is dit verschil aanwezig geweest, al was het soms meer onbewust dan bewust en al is het ook wel eens onjuist geformuleerd geworden. Met dit verschil hangen dan de verdere verschillen tusschen de Confessioneele en Gereformeerden, die veel sterker tot het gewone volk spreken, nauw samen.

De kern der kwestie ligt in de beteekenis van het kerkelijk instituut. En in het bijzonder gaat het dan om de verhouding tusschen de Kerk als vergadering der geloovigen en de Kerk als instituut. We worden hier voor de vraag gesteld, welke van deze beide primair is en dan niet primair in orde van tijd maar van bestaan. Een eigenaardige moeilijkheid bij dit vraagstuk, die niet uit het oog mag worden verloren, is, dat het kerke-

lijk instituut geen afzonderlijk bestaan heeft maar alleen ons tegentreedt in de geïnstitueerde Kerk.

Tweeërlei oplossing van de gestelde vraag doet de geesten uiteengaan. Aan de eene zijde staan zij, die de Kerk als vergadering der geloovigen primair achten en haar zien als de draagster van het instituut. Aan de andere zijde staan zij, die alle nadruk leggen op de Kerk als instituut en oordeelen, dat het instituut de Kerk als vergadering der geloovigen draagt en koestert in haar schoot, ja haar zelfs voortbrengt.

Het behoeft wel geen betoog, dat het laatste gevoelen het sprekendst tot openbaring komt in de belijdenis der Roomsche Kerk. Het instituut heeft daar een overwegende beteekenis gekregen; de Kerk als vergadering der geloovigen treedt geheel op den achtergrond en is geheel afhankelijk geworden van het instituut. Als men ginds spreekt van de heilige moederkerk, bedoelt men daarmee het instituut der Roomsche Kerk, zooals dat de eeuwen door zich van priester op priester en van bisschop op bisschop en van paus op paus heeft voortgeplant. Dit instituut is voor hen niet alleen in overeenstemming met Gods Woord maar het is 'n goddelijk gegeven; het is door Christus zelf gesticht en gemaakt tot een beheerder en uitdeeler van al Zijn heilsgoederen. Het is zoo nauw aan den clerus, in het bijzonder aan het hoofd van den clerus den paus gebonden, dat er plaats is voor het bekende woord: ubi papa, ibi ecclesia. (1).

Natuurlijk zal geen protestant deze roomsche kerkbeschouwing voor zijn rekening nemen, maar dat neemt niet weg, dat de grondgedachte van deze kerkbeschouwing veel meer onder ons voorkomt dan velen denken. Wij komen haar overal tegen, waar men de liefde tot

1) Waar de paus is, daar is de kerk.

Gods Kerk omvormt tot een voorliefde voor een bijzondere kerkformatie en deze voorliefde voor een bijzondere kerkformatie dan bouwt op de gedachte en rechtvaardigt door de gedachte, dat die bijzondere kerkformatie, waarbij het instituut als het kenmerkende wordt gezien, de ware Kerk van God is. Dit instituut is van God en welke gebreken de Kerk nu ook aantasten, door de goddelijkheid van het instituut heeft die Kerk een voorsprong boven de andere kerkformaties.

De breede volkslagen, die zich altijd houden aan het concrete, die evenals het volk in oude dagen altijd goden willen hebben, die voor hun aangezicht henengaan, zijn voor deze opvatting van het kerkelijk vraagstuk bijzonder toegankelijk. Niet om de Kerk als object des geloofs bekommeren zij zich, maar om het concrete gegeven, dat voor hen staat en dat zij om zoo te zeggen kunnen zien met hun oogen en tasten met hun handen. In deze overeenstemming met wat het volk wil en vraagt, ligt de kracht der Roomsche Kerk en het heeft daarom niet te verwonderen, dat dezelfde grondgedachte in alle kerkformaties onder het volk immer weer wordt aangetroffen, wijl het volk over de Kerk sprekende en handelende onwillekeurig de Kerk als instituut bedoelt. De liefde en hoogachting voor de Kerk, in het bijzonder voor eigen kerk en de geschiedenis van eigen kerk, zet zich langzamerhand om in een eerbied voor het instituut dier Kerk, die dat bepaalde instituut doet zien als een heilig terrein, als een goddelijk gegeven. Van het volk in de Hervormde Kerk geldt dat in sterke mate, juist omdat het instituut der Hervormde Kerk nu reeds eeuwen oud is en het daardoor die eerbiedwaardigheid krijgt, die aan den ouderdom eigen is en waardoor het een klein beetje de Roomsche ophef over de oudheid van het Roomsche instituut

als een eigenschap, ook de Hervormde Kerk geldende, kan overnemen.

Aan de zijde der Confessioneelen hebben velen getracht aan deze waardeering van het kerkelijk instituut een theologischen grondslag te geven; de oplossing van het kerkelijk vraagstuk, die men zich daar denkt, wordt door dit uitgangspunt beheerscht. Nooit vond ik de kwestie klaarder en eenvoudiger geformuleerd dan door dr. J. W. de Wilde, die op de in Juni 1925 door de reorganisatie-commissie bijeengeroepen vergadering in zijn lezing over „Kerk of Evangelisatievereniging” volgens de bladen (1) dus het onderscheid aangaf tusschen de Hervormde Kerk en de andere kerken, in het bijzonder de gescheiden kerken: „De Hervormde Kerk — niet te verwarren met het Hervormd Kerkgenootschap — is een goddelijk instituut met een onzuivere on-schriftuurlijke bestuursinrichting; de Gereformeerde Kerken zijn menselijke instituten met meer zuivere schriftuurlijke bestuursinrichting”.

Deze woorden spreken voor zich zelf; er mogen in de Hervormde Kerk onzuivere toestanden worden gevonden, zij kan zich in elk geval tegenover de andere Kerken beroepen op haar goddelijk instituut; d.w.z. haar kerkelijk instituut is van goddelijken oorsprong, is van God zelf gegeven, terwijl de instituten der andere kerken slechts mensenwerk zijn.

Deze gedachte staat niet op zich zelf en blijft niet tot de studeerkamer beperkt; in de verschillende kerkbode's (2) kan men gedurig lezen, dat de Confessioneelen

1) N.R. Courant. Ochtendblad, 12 Juni 1925.

2) Zie b.v. De Zondagsbode voor de Ned. Herv. Gemeenten in de ringen Oud-Beijerland, Zwijndrecht en IJsselmonde van 3 Febr. 1934, waarin Oculus schrijft: De Geref. Kerken en met hen allen, die zelf de z.g.n. reformatie ter hand hebben genomen, zijn bij den Sinaï gelegerd. Zij hebben God het werk uit handen willen nemen. Het zijn werken der wet en daarom zijn zij eigenwillige reformatoren.

zoowel als de vrienden van Kohlbrugge onze menschen met behulp van deze voorstellingen op de andere kerken uit de hoogte leeren neerzien, terwijl men zich zelf daardoor bij voorbaat dekt, want wat er ook gebeuren moge in onze kerk en hoe groot de afval ook moge worden, door dit goddelijk instituut blijft de Hervormde Kerk immer het lichaam van Christus in Nederland, zoodat men deze kerk nooit mag verlaten.

Aan juiste onderscheiding blijkt het echter deze menschen te ontbreken. Want het laat zich spoedig genoeg zeggen, dat zij, die in '34 en '86 het z.g. werk der reformatie hebben ter hand genomen, God het werk uit handen hebben genomen en dies eigenwillige reformatoren zijn, maar te bewijzen valt dit niet, evenmin als men bewijzen kan, dat de reformatie van de zestiende eeuw uit God is. We komen hier op het terrein des geloofs en staan daarmede onmiddellijk voor het eigenaardige feit, dat Gods werk en ons werk niet gescheiden liggen maar samenvallen, wijl God in ons werkt beide het willen en het werken naar Zijn welbehagen. Dat men in '34 en '86 zelf het werk der reformatie ter hand heeft genomen, zegt dus evenmin, dat dit werk niet uit God is als de goddelijke oorsprong van de reformatie der zestiende eeuw ontkent, dat dit werk ook door menschen is ter hand genomen.

Onze vaders hebben altijd grooten nadruk gelegd op de continuïteit der Kerk; geen nieuwe kerk hebben zij gesticht, maar Gods Kerk gereformeerd, dat is gezuiverd van wat niet in haar behoorde. Terecht legt in dit verband dr. Kromsigt vaak grooten nadruk op de beteekenis van de woorden, die op het koorhek van de Oude Kerk te Amsterdam staan: „'t Misbruyck in Godes Kerk allengskens ingebracht, Is hier weer afgedaan in 't jaar 70 en acht.” De Kerk der reformatie is voor

het bewustzijn onzer vaders de oude Christelijke Kerk uit ons vaderland, maar van de paapsche smetten thans bevrijd; daarom reikten zij zoo gaarne over het pausdom heen de hand aan de oude Christelijke Kerk der eerste eeuwen, wijl zij zich één met deze Kerk wisten door de eenigheid des waren geloofs en zich daarom als een spruit dezer Kerk zagen.

De Kerk der reformatie is de voortzetting van de oude Christelijke Kerk in ons vaderland, maar — en ik ben er niet zeker van, of dr. Kromsigt daar wel oog voor heeft — maar *opnieuw geïnstitueerd*. Het instituut van de Kerk der reformatie is niet hetzelfde als het instituut van de voor-reformatorische Kerk. Terwijl de Kerk der reformatie door de kracht van het leven des Geestes in haar zich een nieuw instituut schept, hebben de roomschgezinden zonder om het evangelie zich te bekommeren, angstig zich aan het oude instituut vastgeklemd, wijl zij dit als een stichting van Gods hand zagen en dus daarin hun heil zochten. Wijl onze vaders de Kerk allereerst zagen als vergadering der geloovigen en in het bijzonder deze Kerk fundeerden op het verbond der genade, konden zij zonder bezwaar in de Kerk der reformatie de voortzetting zien van de oude Christelijke Kerk in deze landen, ook al had die Kerk zich opnieuw geïnstitueerd. Wie echter alle nadruk legt op het instituut, moet, gelijk de roomschen deden en doen, in die Kerk een nieuwe Kerk zien, wijl de continuïteit van het goddelijk instituut doorbroken is.

Zij, die op het instituut der Hervormde Kerk den nadruk leggen als zijnde van goddelijken oorsprong en een goddelijke stichting, zijn in wezen zuiver roomsch, al is het, dat zij ten opzichte van de Kerk der reformatie een uitzondering maken. Zij kennen aan dit instituut een eer toe, die de roomschen aan hun kerkelijk insti-

tuut toekennen en daarom moet het ons niet verbazen, dat in deze hoek de anti-papisten geboren worden en dat zelfs een eigen politieke partij op deze beschouwing is gebouwd, die de Overheid oproept het Hervormd kerkelijk instituut te houden voor de nationale opening van het lichaam van Christus in deze landen en het als zoodanig de bescherming te verleenen, die het van Gods wege toekomt. Dit anti-papisme moet dan van zelf ook gepaard gaan met een afkeer van en haat tegen de gesepareerde kerken, die overeenkomt met de vervloeking, waarmede Rome de Hervorming vervloekt, zoodat men niet behoeft te betwijfelen, of de vervolging van de afgescheidenen van staatswege wordt door deze menschen, indien zij maar niet door zoo liberalistischen geest was gedragen, gezien als in de lijn van art. 36 te liggen.

De vereering van het instituut der Hervormde Kerk als van bijzonderen goddelijken oorsprong staat meer dan iets anders de oplossing van het kerkelijk vraagstuk in den weg en moet noodzakelijk uitloopen op een machtsstrijd om dit instituut te veroveren met negatie van al wat buiten dit instituut zich bevindt. Daarom mogen wij wel zeer voorzichtig zijn met uitdrukkingen als de erve der vaderen, waarvoor zij goed en bloed hebben gelaten, want zelden wordt de portée van dergelijke woorden beseft en meestal kweekt men daardoor een liefde tot de Hervormde Kerk, die haar meer schadelijk is dan genezend, wijl Kerk en Vaderland hier vereenzelvigd worden. Onder een erve kan toch niet de belijdenis worden verstaan, want een erve is geen erfenis; zij is een terrein, waarop men zich bevindt. De kerkgebouwen wil men er ook niet onder verstaan hebben, want van hoe groote beteekenis zij ook zijn voor de instandhouding van de Hervormde Kerk, men ge-

voelt, dat voor hout en steen onze vaders hun goed en bloed niet hebben gegeven. Zoo komt men ten slotte weer terecht bij het instituut en voeden dergelijke uitdrukkingen de gedachte, dat de continuïteit van het instituut de continuïteit van Christus' Kerk waarborgt, terwijl men vergeet, dat in de dagen der reformatie niet om een bepaald kerkelijk instituut is gestreden, maar om de vrijheid der Kerk zich naar eigen wezen te ontplooiën. En onze vaders hebben laten zien, dat ook een nieuwe institueering tot deze vrijheid behoort, als het oude instituut in de ontwikkeling der historie tot een dwangbuis geworden is.

Het is geenszins onze bedoeling het instituut der Kerk te minachten, Ook al zien wij de Kerk in haar hoedanigheid van vergadering der geloovigen als primair en beoordeelen haar als zoodanig de draagster van het instituut te zijn, aan de andere zijde erkennen wij gaarne, dat het instituut, waardoor de Kerk ons bijzonder als *een historische grootheid* verschijnt, evenzeer als de organisatie van groote beteekenis is voor de ontwikkeling der Kerk. Het is ons echter niet mogelijk een bepaald instituut als een bijzondere stichting Gods te zien, aan hetwelk de Kerk de eeuwen door gebonden blijft. Ook al had men dus in '34 en '86 met een algeheele nieuwe institueering der Kerk te doen — wat niet het geval is geweest, want menige plaatselijke gemeente heeft zich in haar geheel onttrokken aan de Synodale organisatie, zoodat daar het instituut meeding — dan zou dat niet in het minst bewijzen, dat hier in het nieuwe instituut menschenwerk staat tegenover het goddelijk gewrocht van het oude instituut.

Het recht tot afscheiding kan dus onze gescheiden broeders niet betwist worden op grond van het feit, dat zij daardoor buiten het oude instituut kwamen te staan

en in dien weg buiten Gods Kerk. Een dergelijke bestrijding rust, gelijk wij aantoonde, op roomsche inzichten, die de onze niet zijn en niet zijn mogen.

Zoo blijft de vraag over, of zij het recht hadden zich te onttrekken aan een kerkbestuur, dat in naam des Konings de Kerk regeerde. Met bepaalde bedoeling spreek ik niet van verzet tegen het kerkbestuur, maar van onttrekking aan dat bestuur, want wie zich verzet tegen een bestuur, erkent het recht van dat bestuur om te besturen in den regel wel, maar hij verzet zich tegen bepaalde bestuursmaatregelen, die hij als onrechtmatig beschouwt; wie daarentegen aan het kerkbestuur zich onttrekt, ontkent het recht van dat bestuur om de Kerk te besturen. Welnu, dat recht ontkennen alle Gereformeerden, ook de Confessioneeelen, anders kunnen zij het protest van de Classis Amsterdam niet als rechtmatig achten. Maar dan kan het ook geen zonde zijn geweest, dat niet alleen enkele broeders, maar ook geheele gemeenten de daad bij het woord voegden en het niet lieten bij een protest, doch zich daadwerkelijk aan dit van Staatswege opgelegde bestuur onttrokken. Iets anders hebben de afgescheidenen in den aanvang niet gedaan. Dat blijkt wel zeer duidelijk uit de officieele stukken van de afscheiding te Genderen. Ds. Scholte heeft veel klaarder dan De Cock gezien, dat de oorsprong van alle kerkelijke ellende gelegen was in het nieuwe bestuur, dat over de Kerk heerschte. Daarom verklaart hij uitdrukkelijk, dat hij met zijn gemeente de gemeenschap met het tegenwoordige Nederlandsch Hervormde Kerkbestuur opzegt. Het recht daartoe mag hem niet worden ontzegd; hij eischte door deze daad voor de Kerk de vrijheid terug, die haar onrechtmatig ontnomen was. Indien de Kerk niet had geslapen en men algemeen dit gezicht had gehad op de oorzaak van

alle ellende en zich in dezen homogeen had verklaard met Scholte — want men verkeerde toen nog in een ander stadium dan na '52 — zou de geschiedenis der Kerk een andere geweest zijn dan nu, want dan was er plaats gekomen voor een nationale synode ter oplossing van de leergeschillen, die in den boezem der Kerk waren opgekomen.

Met smart moet echter geconstateerd, dat men telkens de kwaal zocht, waar zij niet schulde. Daardoor kon de synodale organisatie gehandhaafd blijven met het gevolg, dat de Herv. Kerk om met Noordmans te spreken geschiedenisloos is gebleven (1). In deze woorden is m.i. het vernietigendste oordeel samengevat, dat ooit over die organisatie is geveld, want daarmee wordt toch te kennen gegeven, dat de synodale organisatie de Kerk buiten het leven van haar tijd plaatst en haar tot een historisch overblijfsel doet verstollen, zoodat het geen wonder is als deze tijd aan haar voorbijgaat.

Het recht om zich af te scheiden van het Ned. Hervormd Kerkbestuur mag en kan door ons aan de afgescheidenen niet worden betwist. We mogen de scheiding van '34 niet beschouwen als een zondig en eigenwillig drijven van enkele heethoofden. Veeleer hebben wij deze te erkennen als een eerste poging der Kerk om zich los te maken van de banden, waarmee zij in 1816 gebonden was geworden en die bedoelden haar over te leveren aan den geest des tijds en haar weerloos te maken in den geestesstrijd, die komende was. Als zoodanig kan en mag deze beweging op onze waardeering aanspraak maken. Ook al heeft zij niet tot het begeerde en gewenschte resultaat geleid, met eerbied gedenken wij het geloof en den geloofsmoed van die mannen en

1) Het reorganisatieontwerp van Kerkopbouw, toegelicht door ds. O. Noordmans en prof. dr. C. G. Wagenaar, pag. 8.

vrouwen, die verdrukking en banden hebben geleden en de rooving hunner goederen met blijdschap hebben aangenomen, wijl zij in het midden der gemeente geen aardsche macht noch eenige menschelijke heerschappij konden dulden, maar daar alleen wilden buigen voor Hem, die van God tot een hoofd der Gemeente is gezet. Wie als lid van de Ned. Hervormde Kerk uit de hoogte op de gescheiden kerken neerziet, vergeet, dat de oorzaak van alle kerkelijke ellende en verscheuring aan onze zijde wordt gevonden, zoodat verootmoediging voor God ons meerder past dan ijdele verhoovaardiging.

**

Met deze woorden van hartelijke waardeering kunnen wij echter niet volstaan.

Slechts van één zijde wordt daardoor de kerkelijke beweging van '34 belicht. Zij geven geen volledige beoordeeling en laten evenmin het juiste licht vallen op de redenen, die ons Gereformeerd Hervormden dringen in de Hervormde Kerk te blijven. Zij mogen echter die recensenten uit de Gereformeerde Kerken, die zich gestooten hebben aan mijn beschouwingen in de lezing van het vorige jaar, overtuigen, dat zij geheel verkeerd gelezen hebben, als zij de scherpe bestrijding, waarmede ik daar het separatisme meende te moeten bestrijden, zonder meer hebben aangezien voor een bestrijding van de kerkelijke separatie. Al ontken ik niet alle verband tusschen beide, gelijk trouwens mannen van name uit hun eigen kring evenmin doen, het zou mij onmogelijk zijn om ooit een woord van waardeering te wijden aan het separatisme, zooals ik dat hier heb gedaan aan den arbeid van hen, die in '34 de Kerk begeerden vrij te maken van een haar ondergang bedoelende overheersing.

Evenwel, al zien we de separatie van '34 opkomen uit de vreeze Gods, al zien we in haar een gerechtvaardigde poging om de Kerk vrij te maken van het juk door de z.g. verlichting haar opgelegd, waardoor het haar niet mogelijk was haar roeping van Christelijke Kerk overeenkomstig haar eigen wezen te vervullen, daarmede is nog niet gezegd, dat we in de separatie met een reformatorische beweging hebben te doen en dat haar resultaat mag worden aangeduid als de reformatie van 1834.

Tegen deze laatste benaming pleit reeds de geringe omvang van deze beweging. Het is een zeer klein deel der Kerk, dat in '34 een nieuwe organisatie zich schept. Ik weet wel, dat dat op zich zelf niets zegt ten nadeele van het beginsel dezer kerkelijke beweging, maar het zegt ons wel, dat de Kerk als zoodanig niet werd uitgeleid van onder de Synodale organisatie. Spoedig na de afscheiding blijkt reeds, dat onder die organisatie nog een Kerk leeft, die niets wenscht te weten dan Jezus Christus en dien gekruisigd en die, juist omdat zij wenscht te bouwen en wenscht gebouwd te worden op het fundament van apostelen en profeten, onmogelijk naar Schrift en belijdenis een valsche Kerk kan worden genaamd. Dat heeft de Kerk der afscheiding de iure et de facto zelf erkend, toen zij een deel dezer Kerk, zoodra het zich in '86 van de Synodale Organisatie had vrijgemaakt, onmiddellijk als zusterkerk in den Heere begroette en zich al spoedig met haar verenigde.

Het is natuurlijk zeer goed te begrijpen, dat de Chr. Gereformeerde Kerk met die zusterkerk, zoolang zij nog onder de Synodale Organisatie verkeerde, geen kerkelijke gemeenschap onderhield; het is bekend, dat zij het blijven onder de Synodale Organisatie als een

daad van ongehoorzaamheid heeft veroordeeld, maar ook op het standpunt der gescheiden kerken kan niet beweerd worden, dat die zusterkerk een *valsche* kerk was en eerst door de daad van gehoorzaamheid, waardoor het synodale juk werd afgeschud, tot ware kerk is geworden. Onder het Synodale bestuur was zij reeds ware kerk en omdat zij ware kerk was, kon zij begeeren overeenkomstig haar roeping te leven en verbrak zij ten slotte de synodale banden.

Indien van uit het beginsel der scheiding alleen zoo de kerkelijke beweging van '86 kan worden gezien, is daarmede tevens de mogelijkheid vastgesteld, dat onder de huidige organisatie nog een groot deel van Gods Kerk is achtergebleven. Maar dan kan de kerkelijke beweging van '34 wel afscheiding genoemd worden, maar niet reformatie in den zin van de kerkelijke geschiedenis van de zestiende eeuw, want het was toen niet mogelijk, dat de ware kerk nog een tijd verbleef onder het pauselijke juk, wijl na ontbranding van den strijd de Roomsche Kerk openlijk de waarheid verloochende en bestreed met alle haar ten dienste staande middelen.

Daarmede komen we als van zelf van de uitgebreidheid der kerkelijke beweging van '34, die een groot deel der Kerk, die leefde uit Schrift en belijdenis onberoerd heeft gelaten, tot het karakter van den strijd, die in die dagen en ook later is gevoerd.

Het woord reformatie zegt eigenlijk niet anders dan dat de Kerk in een nieuwe gestalte, in een nieuwen vorm ons tegentreedt. Wij zijn echter gewoon aan dit woord te verbinden de gedachte van een algeheele wedergeboorte der Kerk, wijl de nieuwe gestalte, waarin de Christelijke Kerk van de zestiende eeuw ons verschijnt, samenhangt met een geestelijke ontwaking, die de Kerk in een nieuw levensrapport bracht met het

eeuwig evangelie, waardoor zij vol des geestes en der kracht haar roeping in deze wereld als in een nieuw licht voor zich zag en volvaardig deze aanvaardde.

Dit nu kan van de kerkelijke beweging van '34 niet worden gezegd. Allereerst niet, wijl de strijd met het kerkbestuur niet ging over dat eeuwig evangelie, de voorwaarde voor het bestaan der Kerk en de bron van haar levenskracht; men werd door de besturen niet genoodzaakt dat evangelie prijs te geven. Ook al laat men de geschilkwesities nog zoo zwaar wegen, men kan niet zeggen, dat in dezen strijd om het hart der vesting is gestreden; de geschilpunten liggen aan den omtrek van het kerkelijk erf en daarmede hangt dan als van zelf samen het gebrek aan eenheid, dat de afscheiding in de eerste jaren kenmerkt en haar geschiedenis niet altijd tot een verkwikkelijke historie maakt, waarin men zich gaarne verdiept tot opscherping van de liefde en de onderlinge eendracht.

Zelfs de vaders der scheiding hebben erkend, dat de strijd niet ging om het evangelie maar om de regeering der Kerk. Ik wil dat nog even met nadruk naar voren brengen, omdat het van zoo groote beteekenis is voor het bepalen van onze tegenwoordige houding. Ds. van Velzen sprak op de Synode van 1843 deze woorden: „Wij werden niet gedwongen de leugen te preeken, ook niet om de waarheid of een gedeelte van de waarheid in de prediking achter te laten; wij mochten den vollen raad Gods op de predikstoel en in de huizen verkondigen, maar wij moesten daarbij onderworpenheid betoonen aan reglementen, die tot ontstichting der godzaligen en tot verwoesting der gemeente dienden. De belijdenis niet slechts met den mond, maar metterdaad, dat Jezus Christus de van God gezalfde Koning is over Sion, haalde ons de vijandschap der menschen op de

hals. Weigering om gehoorzaamheid aan zoodanige reglementen te bewijzen was de reden van schorsing, afzetting en afscheiding." (1).

Nu kan men het verzet tegen de bestuursorganisatie als rechtmatig zien; men kan zelfs de onttrekking aan die organisatie als plichtmatig zien, gelijk de vaders der afscheiding deden, maar daardoor is de nieuwe formatie van de Kerk nog niet tot een reformatie geworden in den zin, waarin dat woord toch meestal genomen wordt; juist omdat het plichtmatige van deze onttrekking betwist kan worden en betwist is geworden, heeft de afscheiding van het Hervormd Kerkbestuur een scheiding in die kerk gebracht, die één was in geloof. Deze scheiding, die de ware Kerk innerlijk uiteen scheurde en de verschillende deelen dier Kerk vaak scherp tegenover elkander deed staan, spreekt eer van een oordeel Gods, als in de verscheuring van Israël na den dood van Salomo dan van een reformatie, die spreekt van een nieuwe uitstorting des Geestes.

Het is daarom veelzeggend, dat, terwijl men van het Hervormd Kerkbestuur zich afscheidde om ook in de regeering der Kerk het Koningschap van Christus te erkennen, men het juist inzake de regeering der Kerk onderling niet eens kon worden, zoodat Van Velzen op dezelfde Synode erkende, dat de afgescheidenen grootendeels hun krachten verkwist hebben met onderling te strijden over zaken, die de regeering der Kerk betreffen. De dingen lagen hier niet zoo eenvoudig, als men oorspronkelijk meende en daardoor komt het scherpe verschil met de reformatie van de zestiende eeuw tot openbaring, toen de strijd ging om het evangelie zelf en onze vaders durfden te verklaren, dat de Schrift klaar en duidelijk was in die dingen, die ter

1) Prof. H. Bouwman. De crisis der jeugd, pag. 49.

zaligheid noodig zijn, zoodat een eensgezinde verzameling rond de banier des evangelies plaats vond. Zoo zwaar woog zelfs de eenigheid des waren geloofs en zoo zeer viel de nadruk op de belijdenis, dat verschil van kerkregeering toen geen beletsel bleek om samen te werken tot de handhaving van de belijdenis. Op de Nationale Synode van Dordt werkten de afgevaardigden van de bisschoppelijke kerk van Engeland broederlijk samen met de kerken van presbyteriale regeering. Wyl men in de dagen der afscheiding de zaak van de regeering der Kerk nagenoeg op één lijn stelde met de belijdenis der Kerk, heeft men elkander in de eerste jaren bevochten en gewantrouwd; niemand wilde de minste zijn, want verschil van inzicht in dezen werd tot verschil in belijdenis en zich te schikken naar elkander om der wille van de eenheid der Kerk leek velen toe ontrouw aan de waarheid te zijn. De reformatische geest, die allen doet leven uit dezelfde waarheid, zoodat wat hoofdzaak is ook hoofdzaak blijft, ontbrak maar al te zeer.

Nog in ander opzicht kwam dit tot openbaring. Want niet alleen, dat men de zaak van de regeering der Kerk in plaats van de belijdenis tot grondslag van de scheiding maakte, maar in de zaak van de regeering der Kerk werden kwesties, die aan den omtrek liggen, tot inzet van den strijd uitgeroepen. Het is een ieder bekend, hoe het niet laten zingen van de gezangen voor tal van predikanten het begin van de moeilijkheden met de besturen is geweest. Kerkrechterlijk bezien is dit een kwestie, die geheel aan den buitenkant van de gewichtige vraag van de kerkregeering is gelegen. In zekeren zin kan men dan ook gerust zeggen, dat het volk in zijn breede lagen hier nooit een kwestie van kerkrechterlijken aard in heeft gezien, maar de zaak altijd be-

handeld heeft als een belijdeniskwestie. Maar dan doet zich het eigenaardige voor, dat tal van predikanten der scheiding geen principieele bezwaren hadden om een gezang op te geven, dat zij het juist gelaten hebben om der wille van de gemeente, die de gezangen niet wilde zingen. Dat de tegenstand tegen de gezangen in de gemeente voor een deel samenhang met een zeker conservatisme en volstrekt niet altijd uit geestelijke motieven voortkwam, was hun evenmin onbekend. Toch hebben zij op dit punt van ondergeschikt belang een breuk met de besturen vaak geforceerd, niet bedenken- de, dat velen bezwaar zouden hebben *op deze gronden* met de Hervormde Kerk te breken.

Bovendien kan hieruit blijken, hoe de leidlieden niet altijd leiding hebben gegeven, maar van den beginne aan vaak de leiding kwijt zijn geweest en door op deze wijze toe te geven aan de wenschen van het volk, ook later zich vaak naar de inzichten van de menigte hebben moeten schikken.

In 1833 heeft ds. J. J. le Roy dit gevaar reeds gezien en zijn ambtsbroeders er ernstig voor gewaarschuwd. Hij wist, dat er in zijn dagen reeds een volk was, dat bij voorkeur zich verdiepte in de geschriften van Smytegeld en andere schrijvers uit de achttiende eeuw, maar dat niet inzag, dat men in die dagen voor een groot deel de gezonde leer der Hervorming reeds kwijt was met het gevolg, dat menig getrouw leeraar, die volkomen op den grondslag der belijdenis stond, door deze menschen verdacht werd gemaakt als niet zuiver in de leer. Men behoorde deze menschen terecht te wijzen inplaats van zich door hen te laten leiden. Letterlijk schrijft hij: „En wat betreft de zoodanigen, die, zooals men vermoedt, van de geliefkoosde denkwijze dier eenvoudige lieden gebruik maken om bij hen zeker

tegenwicht tegen de inkruipende dwalingen en wezenlijke afwijkingen van onzen tijd te zoeken en uit hen als het ware een nieuwe herstelde zuivere Hervormde Kerk te vergaderen, . . . ik moet hen echter in gemoede het gebruik van dit gevaarlijk middel afraden. Wanneer hunne begrippen toch eenigermate gezuiverd en met de wezenlijke leer onzer vaderen eenstemmig zijn en zij niet zelf met een donker floers van vooroordeel overtogen, dan zullen zij zich te laat het gebruik van dit middel beklagen, wanneer zij, schoon thans de menigte hen volgt, echter op hun beurt de plaats aan eigenwijze en hoogmoedige lieden zullen moeten inruimen, welke uit de volksmenigte zelf opgestaan, zooals ten allen tijde plaats had, nog meer dan beschaafde en wel onderrichte lieden, het oor des volks zullen weten te verkrijgen en hen zelf, zoodra zij zich niet in alles naar hun uitsporige denkbeelden schikken willen, zullen verdacht maken". (1). De leidlieden der scheiding hebben maar al te dikwijls tot hun eigen smart de waarheid van dit waarschuwend woord moeten ondervinden en zij onder ons, die zich meer naar de wenschen van het volk schikken dan te leven naar hun diepste overtuiging mogen het zich eveneens voor gezegd houden.

Als ds. Brummelkamp te Hattum weigert langer kinderen van niet-lidmaten te doopen, tenzij dat een lidmaat als doopgetuige aanwezig is, dan hebben wij daarin niet een zich schikken naar de meening des volks, maar wel een voorbeeld, hoe men op *zeer ondergeschikte* punten tot een botsing komt. Ik laat nu nog daar de ongereformeerde wijs van doen, dat een leeraar een dergelijke bepaling maakt zonder de goedkeuring van

1) Ds. J. J. le Roy. Een woord ter behartiging bij de tegenwoordige twisten en verdeeldheden in de Herv. Kerk van Nederland. 1833. pag. 12.

den kerkeraad, maar wijs er thans alleen maar op, dat in de gescheiden kerken later geen eensgezind gevoelen over deze kwestie was. Sommigen wilden alleen kinderen van lidmaten doopen, anderen ook van doopleiden, weer anderen deze laatsten alleen onder het bijzijn van een doopgetuige. Op de Provinciale Vergadering te Nieuwleusen, gehouden in September 1837, werd met instemming van alle predikanten en ouderlingen, één ouderling uitgezonderd, als het gevoelen van de vijf noordelijke provinciën uitgesproken, „dat men alle gedoopten in de gemeenten als lidmaten krachtens de beloften Gods te beschouwen had en mitsdien hunne kinderen behoorden gedoopt te worden, al ware het, dat zij om de een of andere reden de beproevingsbelijdenis om tot het gebruik des H. Avondmaals toegelaten te worden nog niet hadden afgelegd, vermits men hen als lidmaten der gemeente moest blijven beschouwen, totdat zij om wettige reden van de gemeente waren afgesneden.” (1). Onder de predikanten, die deze uitspraak teekenden was ook Brummelkamp, die zich in Hattem in zijn geweten bezwaard gevoelde om kinderen van niet-lidmaten te doopen. Of hij op die bewuste vergadering zijn strijd in Hattem ook in het licht van deze uitspraak heeft gezien, is mij niet bekend, maar voor ons mag het een baken in zee zijn om zaken van dergelijken aard niet zoo breed te gaan uitmeten, dat zij het geweten zouden binden. Het zijn ondergeschikte kwesties, op zich zelf wel van beteekenis, maar niet van dien aard, dat op grond daarvan de Kerk mag worden gescheurd.

Juist hier ligt mede een kenmerk, dat men in de afscheiding niet met een reformatie heeft te doen. Altijd weer worden dingen van ondergeschikten aard opge-

1) Prof. Bouwman, a.w. pag. 17.

blazen tot kwesties, die haast de zaligheid raken. Men verdiepe zich daartoe maar eens in de geschillen, die de afgescheidenen onderling zoo lang verdeeld hebben gehouden, dan zal men spoedig tot het inzicht komen, dat deze menschen, welk een oprechte vroomheid er ook onder hen gevonden werd, vaak zoo bekrompen waren in hun opvattingen, zoo aarts-conservatief, dat het onmogelijk is van hen te verwachten, dat zij voor nieuwe lederzakken zouden zorgen om de nieuwe wijn van het weer opgediepte en aan den dag gebrachte evangelie te bevatten. Men denke maar aan den hevigen strijd, die over de ambtskleeding gevoerd is onder hen en het wordt duidelijk, dat dit geslacht niet zoo is aangegrepen door Gods Geest, dat het onderscheid tusschen vorm en wezen der ware godzaligheid hen klaar is geworden en zij daardoor in staat zijn ook in een nieuwen tijd onder gansch gewijzigde omstandigheden de roeping van de Christelijke Kerk en van den waren christen gansch duidelijk afgeteekend voor zich te zien. Hun conservatisme heeft hen niettegenstaande oprechte vroomheid vaak verlegen doen staan met hun plaats en roeping in het midden der wereld en de beteekenis van den grooten geestesstrijd, die een Groen van Prinsterer op politiek en op schoolgebied heeft gestreden met den geest der eeuw, is velen hunner daardoor verborgen gebleven.

Aan de voorgaande willen we nog één reden toevoegen, die doet zien, dat we in de afscheiding niet met een reformatie te doen hebben in den historischen zin van het woord.

De afscheiding is ons sympathiek als we de vaders der scheiding zien te midden van den strijd met de regeering en de besturen der Kerk. Want hen is onrecht aangedaan op een wijze, die nog ons gemoed van ver-

ontwaardiging doet trillen en des te meer gevoelen wij voor hen te midden van hun lijden en algemeene vermaadheid, wijl toch niemand ter wereld kan ontkennen, dat dit lijden voor het grootste deel te danken is aan de afkeer der toonaangevende leidslieden in Staat en Kerk van de waarheden, die eens door onze vaders zoo klaar in de drie formulieren van eenigheid werden beleden; de vaders der scheiding zijn vervolgd en verdrukt, wijl zij door hun vasthouden aan de Schriftuurlijke waarheden de voortgang van de z.g. verlichting tegenstonden.

Evenwel de afscheiding heeft ook een andere zijde; haar interne geschiedenis spreekt nog van iets anders dan van een getuigenis tegen den geest der eeuw en deze interne geschiedenis is van dien aard, dat ik het haast ondenkbaar vind, dat, wie daarmede op de hoogte is, spreken kan van een krachtige reformatorische strooming. Wie vol bewondering voor den geloofsmoed der gescheidenen hun lijdensweg medeleeft, komt, als hij zich in deze interne geschiedenis verdiept, tot een groote desillusie.

Reeds een eenvoudige kennismaking van wat op hun Provinciale en Algemeene Synode's is verhandeld en van de gebeurtenissen, die deze verhandelingen veronderstellen, doet zien, welk een groote verdeeldheid onder hen werd gevonden; men kon het schier op geen enkel punt, hetzij van belang of van minder belang, met elkander eens worden; deze verdeeldheid blijkt telkens samen te hangen met allerlei persoonlijke kwesties tusschen de voorgangers, die ieder voor zich hun persoonlijke invloed trachten te vermeerderen. Alsof dit nog niet genoeg ware, maakt men elkander verdacht; de een beschuldigt den ander, dat hij slechts een dor geraamte van verstandelijke waarheden predikt, waarop

van de andere zijde de verdachtmaking volgt, dat men aan de waarheid te kort doet en veel te ruim is, zoodat het wel een algemeene verzoeningsleer gelijkt.

Als verschillende pausen bestrijdt men elkander; tegensynodes worden gevormd. Wie zich eenigszins indenkt, hoe deze kwesties tusschen de voorgangers werden uitgevochten in de gemeenten, kan zich voorstellen door welk een verbittering en verdachtmaking de menschen vaak van elkander gescheiden werden. Zelfs werd in dezen strijd het wapen van afzetting en uitbanning gehanteerd tegen menschen, die aller achtting genoten, ik denk aan een Wormser en mevr. Zeelt, de bekende dame, die zooveel voor de afgescheidenen heeft gedaan met het haar ter beschikking staande vermogen en die zelf ook aan de vervolging haar deel heeft gehad.

Haast nog afschrikwekkender wordt het beeld, als we de interne geschiedenis van een bepaalde gemeente na-gaan. In de Vaderlandsche Bijdragen van 1927/28 heeft prof. van Vollenhoven, toen nog predikant in Den Haag, een historisch overzicht gegeven van de afscheiding in de residentie, die een ieder, die de vruchten des geloofs en der liefde op dezen akker rijkelijk hoopt te vinden met droefheid moet vervullen. De onderlinge verdeeldheid brengt telkens tot hernieuwde scheuring; allerlei leiders betwisten elkander de leiding der gemeente en der gemeentetjes; deze leiders schromen niet om voor hun doel ook van minder edele middelen gebruik te maken. Wat eerst reden is geweest om zich afzonderlijk te organiseeren, wordt daarna met de voeten vertreden. Om der wille van de Kerkorde van '37 hebben sommigen zich gevormd tot de Gereformeerde Kerk onder het kruis; de handhaving van de Dordtsche Kerkorde is hun symbool; maar als in den Haag ds. v. d. Oever

op onwettige wijze wordt beroepen en langs slinkschen weg zich meester maakt van de vacante gemeente en daartegen bezwaren worden ingediend, beslist de Classis Rotterdam onder leiding van den bekenden ds. C. v. d. Oever, vader van den betrokkene in Den Haag, dat de beroeping niet moest geschieden naar de kerkwet, maar naar het Woord van God. (1)

Wat deze man durfde bestaan — en dat alles in den naam der godsvrucht — grenst aan het ongelooflijke. Als hij eindelijk op een Synode in '58 over zijn kerkelijke ongerechtigheden onder handen zal worden genomen, beantwoordt hij de beschuldiging „met vreeselijke grieven en aantijgingen tegen sommige broeders, dat zij waren trouwelooze verbondbrekers, zoodat de meeste leden der vergadering er van ontstelden. Hierop vroeg de ouderling Jansen, of men hier een vrije stem had dan of er consciëntiedwang heerschte. De praeses antwoordde, dat elk een vrije stem had en er geen consciëntiedwang mocht bestaan. Doch nu hoorde men de meest liefdelooze veroordeeling en de vreeselijkste vloekspraken uit den mond van Ds. C. v. d. Oever tegen vier broeders der vergadering, zoodat de afgevaardigden van vier gemeenten de vergadering verlieten.” (2)

Het gaat bij de vermelding van dergelijke dingen niet om de samenstelling van een chronique scandaleuze, want dit soort gebeurtenissen staat in de geschiedenis der afgescheiden gemeenten niet op zichzelf doch hangt ten nauwste samen met heel de geestesrichting, die daar aanvankelijk de heerschende was. Het vorige jaar hebben wij deze geestesrichting als separatistisch geteekend; men kan ze ook met Prof. v. Vollenhoven sub-

1) Art. Vaderl. Bijdragen. jrg. 1928, pag. 290.

2) Aangeh. art., pag. 294.

jectivistisch noemen en zeer klaar laat hij zien, hoe het subjectivisme tot een zeer sterk individualisme leidt. Door deze geestesrichting wordt iedere gemeente hopeeloos uit elkander gescheurd; het vrome ik wil altijd het hoogste woord hebben; het is in zijn heerschzucht en eerzucht fanatiek en de verschillende vrome ikken, die niet voor elkander wijken, slingeren elkander ten slotte de banvloek naar het hoofd, dat de steenen er van sidderen.

Het is mede om deze reden, dat ik in mijn artikelen over het belijdenis doen ten strijde getogen ben tegen het subjectivisme onder ons, want als wij daar ons niet van bekeeren, zullen we uiteengerafeld worden in allerlei snipperpartijtjes, ieder niet onder de banier der waarheid maar onder zijn eigen vroomheidsapostel, elkander van ontrouw beschuldigende en ter helle verwijzende. Op het oogenblik is de Geref. Bond met al zijn gebreken nog de kademuur, waarop de golven van het subjectivisme breken maar daarom wordt in het subjectivistische kamp verzamelen geblazen, of men hier een bres zou kunnen forceeren, waardoor heel de gereformeerde richting in de Herv. Kerk aan het subjectivisme ten prooi zou kunnen vallen.

**

We moeten thans nog even terugkeeren tot de woorden van Ds. van Velzen. Wat hij zegt aangaande de oorzaken der scheiding is waar en toch .. en toch ging het in den diepsten grond niet om de regeering maar wel degelijk om de belijdenis der Kerk. Zie, dat is juist het misleidende van de synodale organisatie van den aanvang af geweest, dat zij schijnbaar niet anders bedoelt dan het bestuur der Kerk te regelen, de belijdenis onaangetast latende, maar in werkelijkheid is zij immer in de hand van den geest der eeuw het middel geweest

om de Kerk van haar belijdend karakter te berooven en haar over te leveren aan het ongeloof. De afscheiding komt niet allereerst op uit bezwaren tegen de regeering der Kerk; de bezwaren tegen de dwalingen en het ongeloof van vele harer leeraren, door de Cock openlijk uitgesproken en door zijn persarbeid wereldkundig gemaakt, zijn het begin geweest van de kerkelijke moeiten.

Wat in '34 is gebeurd, heeft zich telkens op kleiner schaal herhaald; wie met ernst opkomen voor het belijdend karakter der Kerk, worden in een val gelokt. Ik bedoel daarmee niet een bepaalde groep te beschuldigen noch een aantal bestuurders, maar het karakter der organisatie zelf, al valt niet te ontkennen, dat de belagers van de belijdenis der Kerk meermalen van dit karakter der organisatie met blijdschap gebruik hebben gemaakt om hun tegenstanders onschadelijk te maken. De strijd om het belijdend karakter der Kerk kan onder de huidige organisatie niet uitgevochten worden; op een gegeven oogenblik wordt deze strijd verplaatst naar het gebied der Kerkregeering en vaak voordat men er erg in heeft, is het een eenvoudige bestuurszaak, waarin heel zoetsappig gezegd wordt: niet om uw belijdenis moeten wij tegen u optreden maar om overtreding van dit en dat reglementsartikel. En het verraderlijke van de zaak is dan, dat zulks waar is en in de grond der zaak toch weer door en door onwaar is. Het is waar, dat menig voorganger van de Afscheidenen om de overtreding van het een of ander reglementsartikel geschorst en afgezet is maar het is ook waar, dat die overtreding de val was, waarin men hem lokte om hem daarna als een misdadiger te kunnen hangen. Een zuivere bestuurszaak en niettemin een gerechtelijke moord. Voor de alleszins gegronde bezwaren der Afscheidenen bleef

men doof ; voor de handhaving van een onbeteekenend reglementsartikel kwam men met een toewijding op een betere zaak waardig. Barmhartig was men tegenover hen, die bezwaren hadden tegen de belijdenis der Kerk, barmhartig zelfs zonder grens, maar barmhartigheid jegens hen, wier conscientie bezwaard was door de gang der zaken heeft men nooit gekend ; zelfs heeft men niet getracht die conscientiebezwaren te begrijpen en te eerbiedigen ; een zuivere bestuurszaak, mijne heeren, en anders niet.

Met ontferming was en is men bewogen over de schare, die de wet niet kent, alle moeite spant men in om den ongeloovige niet voor het hoofd te stooten, hij mocht eens voor de Kerk verloren gaan, maar, en dat maakt deze ontferming vaak verdacht, met hardigheid heeft men van zich gestooten hen, die het waarachtig heil der Kerk zochten, wyl zij dit of dat artikel uit een der reglementen niet genoegzaam aandacht schonken en eerbiedigden. Het staat voor mij vast, dat, indien Jezus in eigen persoon weder onder ons kwam en, wyl men God moet dienen in geest en waarheid, soms een reglementsartikel, dat daarvoor onder bepaalde omstandigheden in den weg stond, op zij zette, de bestuurders der Kerk zouden zeggen en krachtens hun bestuurlijk geweten zouden moeten zeggen, welke achtenswaardige personen zij overigens zijn : het is beter, dat één man worde uitgeworpen dan dat heel de organisatie der Kerk op losse schroeven worde gezet.

Zeker, ik weet ook wel, dat alle dingen met orde en eerlijkheid moeten geschieden en dat ook de kerkelijke bepalingen er zijn om nageleefd te worden, maar ik weet ook, dat wat het zwaarste is het zwaarste moet wegen en dat, als op een gegeven moment een kerkelijke verordening hinderlijk is voor den dienst van God, er in

het bijzonder in de Kerk ruimte behoort te zijn om het materieele te stellen boven het formeele; niet in dien zin, dat alles aan den willekeur van den enkeling wordt overgelaten, maar wijl de Kerk zelf haar taak zoo heeft te volbrengen, dat de verordeningen hulpmiddelen en geen hinderpalen daarbij zijn. Toen het er om ging de predikanten te redden uit hun finantiëelen nood, wist men zich in de Synode wel te herinneren, dat summum ius soms summa iniuria is, maar als het gaat om de redding der Kerk uit haar geestelijken nood, weet men de overtreding van een reglementsartikel niet af te meten naar het geheel der situatie, waarin deze voorkomt, maar wordt zij op zich zelf gezien en als een misdaad beschouwd, die uitbanning waardig maakt.

Deze overbekende dingen breng ik opnieuw even naar voren, opdat ons duidelijk voor oogen sta, dat de aard der synodale organisatie het kerkelijk vraagstuk in ons land zoo ontzettend vertroebeld heeft en nog altijd aan een oplossing van het kerkelijk probleem in den weg staat.

Wat in de vorige eeuw gebeurd is, is precies hetzelfde, als waarvoor de Kerk alle eeuwen door geplaatst is geworden. Velen kunnen zich niet meer vereenigen met haar belijdenis, nieuwe vragen zijn opgekomen en een groote strijd ontbrandt daarover; de Kerk heeft stelling te nemen tegenover die nieuwe vragen in aansluiting aan de belijdenis of met wijziging van de belijdenis. Alleen in dien weg is er van een werkelijke geschiedenis der Kerk sprake; de Kerk geeft dan leiding; te midden van alle wisselende gebeuren en elkander bekampende geesten laat de Kerk dan het licht van het eeuwige Godsgetuigenis schijnen; zij voert de oorlogen des Heeren, wijl zij alles in eeuwigheidslicht plaatst. Wanneer de Kerk dus te midden van de beroering der

tijden ware samen gekomen om in wettige vergadering haar getuigenis te doen hooren, hadden we een gezonde oplossing van den kerkelijken strijd gekregen. De synodale organisatie heeft zulks echter een en andermaal belet en de machthebbers dier dagen zijn maar wat blij geweest, dat de organisatie zulks belette. Zij hebben evenals de Remonstranten in de zestiende eeuw een nationale synode gevreesd, wijl daardoor hun actie zou worden lam geslagen. Vooral in de eerste decenniën der vorige eeuw is het de bedoeling der nieuwlichters geweest, om geen slapende honden wakker te maken en daarvoor kwam hun de synodale organisatie uitstekend te pas. Een prachtige gelegenheid werd hen daardoor gegeven om, beschermd door de organisatie, de belijdenis der Kerk te ondergraven. Mede om die reden moesten De Cock en de zijnen onschadelijk worden gemaakt.

De opmerking mag worden gemaakt : maar als op een nationale synode de tegenstanders der belijdenis eens de meerderheid hadden gehad? Welnu, dan ware dat zeer te betreuren geweest, maar een gezonde oplossing van het kerkelijk probleem zou daardoor niet verhinderd zijn. Dat heeft in de dagen van de Kerkhervorming den kerkelijken strijd zoo klaar gemaakt, dat de Roomsche Kerk onomwonden uitsprak, wat zij wilde. Als de Hervormde Kerk onomwonden de belijdenis, op welke zij in de vorige eeuwen gebouwd is geworden, verloochende, dan was de oplossing van het kerkelijk vraagstuk een heel eind naderbij gekomen, maar wijl zij door middel van de huidige organisatie altijd twee aangezichten vertoont, is en wordt daardoor de oplossing van het kerkelijk probleem vertroebeld. De tegenwoordige organisatie maakt de Kerk tot een huis, dat tegen zich zelf verdeeld is en zulk een huis kan niet bestaan. Naar

rechts ging een zeer groot deel van ons uit, naar links niet minder, gelijk de laatste volkstelling ons duidelijk doet zien. Een Kerk, die zich zelf door innerlijken strijd verteert, onteert zich in de oogen zoowel van de ware belijders als in de oogen der wereld ; van zulk een Kerk keert men zich meer en meer af.

Het is daarom een verblijdend verschijnsel, dat de ethische groep, die onder de kerkelijke groepen altijd de meest conservatieve is geweest, eindelijk iets begint in te zien van het belemmerende der huidige organisatie, al is het de vraag, of zij haar voornaamste woordvoerder in dezen, ds. Noordmans, ten slotte niet in de kou zal laten staan, omdat men het toch heel wat gewichtiger vindt te droomen van cultuur en christendom en van een vooraanstaande positie, die men daardoor inneemt, dan zich in te laten met vragen van organisatie en dergelijke, die tot een strijd roept, voor welke men niet gewapend is.

Juist omdat ik ten diepste overtuigd ben, dat zonder wegneming van de synodale organisatie geen werkelijke oplossing van het kerkelijk probleem mogelijk is, zou ik voor mij het reorganisatie-rapport van Kerkopbouw met al den rompslomp van huisgemeente en moderator en met alle bezwaren daartegen willen aanvaarden, mits zekerheid werd gegeven, dat artikel 1 niet een misleiding in zake het belangrijkste punt bedoelt te zijn. Daarbij denk ik niet alleen aan het vage van het „in aansluiting aan haar historische belijdenis”, maar in het bijzonder aan de mogelijkheid om de zaak der belijdenis opnieuw tot een kwestie van reglementshandhaving te maken. Art. 1 lijkt mij het kerkhof te zijn, waar de belijdende Kerk begraven wordt, nog eer zij uit de asch der tegenwoordige organisatie herrezen is.

Dat deze houding tegenover de voorstellen van Kerk-

opbouw door ds. Noordmans gewraakt zal worden, is mij duidelijk. Het volgt reeds uit het instituut der huisgemeenten, dat door het rapport niet wordt gezien als een toevluchtsoord voor een verdrukte minderheid, *zoolang het kerkelijk vraagstuk hangende is*, maar dat gezocht wordt als een permanente veiligheidsklep, waardoor al te sterke botsingen worden voorkomen. Het volgt echter nog veel duidelijker uit de toelichting van het reorganisatieontwerp, waar reeds bij voorbaat een dergelijke houding wordt afgewezen als in wezen niet anders dan een herhaling van wat in '86 is gebeurd. Wij lezen daar: „Wanneer wij nu, na zooveel jaren, niet anders doen dan herhalen wat in '86 gedaan is, als wij door een kerkelijk procédé van mechanischen aard, door hoofdelijke stemming, of ons zelf uit de Kerk werken of andere talrijke groepen — met of zonder overgangstermijn van een leeftijd — uit de Kerk dringen, dan hebben wij vijftig jaren kostelijken kerkelijken tijd verloren. Dat hadden we eerder kunnen en dan ook moeten doen. De gelegenheid om in presbyteriaal verband te leven bestond en men stelt zich dan bloot aan het verwijt, dat de zilveren koorde de koude mystiek is van den duur der Hervormde Kerk.” Iets verder wordt in denzelfden geest geschreven: „Wanneer men dezen kant (n.l. die door Kerkopbouw wordt bepleit) niet op wil en integendeel voor de presbyteriale gemeente gaat aansturen op een zuivering, die niet tegelijk zending is en in den weg der verkondiging voltrokken wordt, dan loopt dat uit op een geestelijk schandaal, dat het einde zal beteekenen van onze Kerk.”

Dat we deze woorden zoo bijzonder naar voren brengen, is omdat precies hetzelfde ons al jaren lang door onze afgescheiden broeders is voorgehouden. Van ethische zijde wordt hier nog eens gezegd, al is het dan wat

vriendelijker en meer geargumenteed dan het in den regel geschiedde : als jullie Gereformeerdebonders vasthouden aan het ideaal van een belijdende Kerk, welnu ga dan en vorm een belijdende Kerk ; daarmede zijn wij tevens gebaat, want als jullie weg zijn, zal het ons veel gemakkelijker vallen om de kerkelijke kwesties tot een oplossing te brengen ; het is toch maar een seclarische geest, die jullie vertegenwoordigen, waardoor ten slotte de toekomst van de Kerk schade lijdt. En van de zijde onzer gescheiden broeders roept men even luide : „verlaat toch die Kerk, die geen mogelijkheid biedt tot een zuiver dienen van God naar Zijn Woord ; jullie laden den schijn op je, dat jullie enkel blijven om der wille van de zilveren koorde”.

Al jaren lang hebben wij tot beide gezegd : dat doen we niet. Maar nu in deze dagen zoo ongezocht *beider* roepen krachtiger weerklinkt, past het ons om ons nog eens te bezinnen op wat wij dan wel willen, want onze weigering om te gaan vertrekken, dient op goede gronden te steunen.

In een korte verklaring van het doel van ons streven richten wij ons voornamelijk tegen de argumentatie van ds. Noordmans ; echter in de hoop daardoor ook naar de andere zijde eenig licht te werpen op ons vasthouden aan de Hervormde Kerk.

Als Gereformeerden een belijdende Kerk zoekende kunnen we ons geen herstel der Kerk indenken, waarbij naast de belijdenis van den Christus ook plaats zou zijn voor de verloochening van Hem, die van den Vader tot een volkomen Zaligmaker gegeven is. Een Kerk, in welke modernisme en orthodoxie elkander vreedzaam de hand reiken behoort niet tot het doel, dat wij najagen. Echter zijn we ook niet zoo naïef als die Confessioneele, die de waarheid van Gods almacht op dezelfde wijs

misbruiken als de volgelingen van Kersten de waarheid der voorzienigheid en daarom de bekeering van de moderneren opnemen in de kerkelijke actie, die het herstel der Kerk ten doel heeft. Wij voor ons gelooven, dat, als in den weg van kerkherstel de prediking aan het evangelie van Christus als den eenigen naam, die onder den hemel gegeven is om zalig te worden, gebonden zal zijn, de uitbanning van het modernisme de uittocht der moderneren beteekent. Te zeggen, dat men slechts het modernisme wil uitwerpen, maar de moderneren voor de Kerk hoopt te behouden, schuift deze moderneren een zoo geweldige slapheid van overtuiging in de schoenen, dat ik voor mij weiger de mogelijkheid daarvan te aanvaarden.

Of ds. Noordmans op deze mogelijkheid doelt, als hij spreekt van een zuivering, die tegelijk zending is en in den weg der verkondiging voltrokken wordt, is mij niet geheel duidelijk, maar ik verwacht toch wel, dat, als hij daarop doelt, hij zich de gang van zaken toch heel anders voorstelt dan de Confessioneeelen; men denke aan de beteekenis van de huisgemeente voor deze kwestie.

Nu zou ik een oogenblik willen vragen: gesteld eens de mogelijkheid, dat het uitbannen van de prediking van het modernisme de uittocht van de moderneren beteekende, wat geeft dan het recht om van een geestelijk schandaal te spreken? Deze moderne groep, die den grondslag van de Kerk altijd heeft ondermijnd, is bij lange niet zoo groot als de belijders, die de vorige eeuw de Kerk zijn uitgedreven of uitgevlucht en nu in de verschillende kerken buiten de Hervormde Kerk een toevluchtsoord hebben gevonden. Past het eigenlijk niet veel meer om van het gebeurde in '34 als van een geestelijk schandaal te spreken, wel te verstaan ten nadeele van de Hervormde Kerk?

Ds. Noordmans denkt bij het vermelden van het schandaal natuurlijk aan een machtsstrijd, waardoor een belangrijke groep uit de Kerk wordt uitgedrongen, misschien wel met de bijgedachte, dat de moderneren toch niet gemist kunnen worden in de opbouw der Kerk. Dit alles is echter veel beter toe te passen op het gebeurde der vorige eeuw, want toen is het een zuivere machtsstrijd geweest en daardoor zijn uit de Kerk uitgedrongen, die voor den opbouw der Kerk niet gemist konden worden. Waarlijk de verlichte groep uit de eerste decennien der vorige eeuw en de moderneren van later hebben een groot geestelijk schandaal ten hunnen laste en men zou 't misschien nog als een rechtvaardig oordeel kunnen beschouwen, als hen met dezelfde maat werd gemeten, met welke zij gemeten hebben.

Voor de gevaren van een zuivere machtsstrijd mogen we echter niet blind zijn. Daarom behoeft het streven naar een belijdende Kerk volstrekt niet te leiden naar het uitdringen *met geweld* van een belangrijke groep. Wanneer we de vergoddelijking van het instituut laten varen, bestaat de mogelijkheid om tot een vreedzaam uiteengaan te komen. Zoo min als een onderhandelen van twee kerken om tot vereeniging te komen, zooals in ons vaderland in '92 het geval is geweest en in Schotland in deze eeuw, uit principiële redenen te veroordeelen is, zoo min mag n.l. een onderhandeling om tot een vreedzaam uiteengaan te komen veroordeeld worden om des beginsels wille; ik kan niet anders zien, of men legt zich zelf hier lasten op, die God ons niet te dragen gegeven heeft.

Zonder twijfel wil niemand onzer een nieuwe afscheiding. En als wij zeggen de reformatie der Kerk te zoeken, bedoelen wij daarmee een andere dan die van '86, wijl de kerkelijke beweging dier dagen ten slotte

toch tot afscheiding geleid heeft. Wij begeeren niet een nieuwe uittocht, waarbij toch weer een deel der Kerk zou achterblijven; de verwarring zou daardoor maar vergroot worden. Het is trouwens niet kerkelijk gedacht en een verloochening van het verbond der genade, als men *eigen groep als de ware Kerk* aanziet en *de vrijmaking van die groep* begeert. In den grond der zaak is dit een sectarische geest, die niet dan onheil sticht. De grenzen van deze groep zijn trouwens niet aanwijsbaar en de practijk laat immer zien, dat, als het er op aan komt om zulk een groep een zelfstandig bestaan te geven, aan de uitbreiding der groep vaak de voorkeur wordt gegeven boven het innerlijke gehalte, dat men door zulk een zelfstandigheid voor vervloeiing wilde bewaren. Daardoor komt men dan weer uit bij dezelfde toestanden, die men tot iederen prijs wilde ontvluchten.

Niet de hoop nog eens de macht in handen te krijgen en dan zijn tegenstanders zijn macht te laten gevoelen op geduchte wijze, doet ons in de Hervormde Kerk blijven. Geen ijdele toekomstverwachting drijft, maar het besef van de verantwoordelijke positie, die God ons in die Kerk nog gegeven heeft. Wij kunnen en wij mogen het volk niet los laten, dat in die Kerk leeft; ook niet de breede scharen, die in hun (niet onschuldige) eenvoud niet beseffen, waar het in de kerkelijke strijd om gaat. Ons blijven moet gezien worden als een worsteling om de ziel van het volk, dat nog immer prijs stelt op den naam Hervormd en als zoodanig tevens als een worsteling om de ziel van ons volk in zijn geheel. Wat zoo dikwijls in de woorden van da Costa gezongen wordt met bezieling, het strijdlid, dat de wapenen doet aangorden tegen de goden dezer eeuw, wenschen wij ook toe te passen op het volk in de Hervormde Kerk; wij kunnen en mogen dit volk niet overgeven, zoolang

